Сашкові

1

З Берліна мій друг привіз спокійні манери великого міста і трошки сивини на скронях. Його замріяність не виходить за ці межі. І лише хвилинами незрозумілих вечорів його дух буйно розквітає.

Мій друг думає образами й фарбами. Він не є художник, бо це слово означає безконечну кількість обріїв. У мого друга один обрій — конкретне думання.

Підходячи до його розчиненого вікна, я здалеку ще бачу, як кінчиком своєї фарбованої флейти він грає ясну мелодію на полотні.

— Заходь! —каже він, розмазуючи фарбу.

Я заходжу.

— Кладу вам свій привіт,— бурчить мій друг, прово* дячи лілову смугу на щоці свого твору,— сідайте собі десь* Я вирішую завдання конкретного фону.

Філософія мого друга мені ніколи не набридає. Коли смеркається — електрика починає красти відблиски фарб. Вони гублять своє лице, їх не можна брати, вони ввечері мінливі, як настрій. Друг уміє мовчати так, як і оповідати, і його можна поставити за опудало в соняшники або дати йому між ноги отаманського коня.

У нього лежать сотні тюбиків фарб. Свій заробіток він залишає в магазині, вишукуючи нових кольорів, і в низькій халупці теслі, що робить

йому рами до полотен. А потім розказує своє чергове плавання в абстракцію і висипає на стіл безконечні тюбики.

— Я такий багатий, як папуга, що має сотні фарб і сотні років перед собою, гойдаючись над затишною бухтою тропічного моря.

Мій друг гладить рукою білу упругість гарно натягнутого полотна — найближчу могилу всіх фарб.

— Площина — є щось символічне. Оволодіти нею — то найважливіше завдання такого пачкуна, як я.

— Простори тектимуть з-під вашої руки, полотно це зробиться цілим світом, тільки розплющите очі тоді. Любима тінь покаже теплість думки, червона радість освітлить вашу мазанину щирістю, усміхнеться синіми очима глибина...

— О, це мені не так легко вдається, як потрафити кулею дівчину або поцілувати копійку. Я мав сказати навпаки, будь ласка...

І мій друг оповідає, підібравши під себе одну ногу. Його рука нервово ворушить пальцями на коліні. Я сиджу, передчуваючи конкретне, і мені здається, ніби я бачу свічіння його мозку. Я ніби бачу все наперед, як в листопаді.

3

...На вулиці він сам, як у степу. Листя осені іноді виблискує на світлі останнього проміння й падає. Голодний пес меланхолічно жаліється на життя..Тепла рука осені відчувається на купі брудного й вогкого листя. Поміж будинків світиться золотий клей. Вся вулиця така непривітна. Романтики шукає він на такій вулиці. Журні моменти життя пронизують його, як протяг. Зачиняйте двері, громадянко Ніч.

На синьому просторі пливе вона, зайшовши, і світить вогні. Загоряться поперше сім зорь на півночі, закликаючи у невідоме кіно "Золотого Воза"1. Дівчина родиться з фарб і тіла, Він знає, що це повинно бути. Бо інакше — нащо

фарби на палітрі? А сквер віддихується, як кінь, що впав, пробігши усі милі дня... Луна йде підголосками по алеї.

4

Він відпочиває на сквері. І мідний роздільний дзвін розноситься вгорі, відраховуючи секунди, надаючи їм незвичайної ваги і значимості. На ясному небі, над людьми суворо точить хрест не своє сяйво, приковуючи погляд. Надзвичайна думка.

Він уявляє собі живого доктора-гіпнотизера. Блискучий тримаючи молоток у руці, доктор монотонно відраховує секунди. Воля схиляється. Пацієнт сидячи спить, похитуючись, як повний колос. Храм, неймовірний храм панує вгорі. Страшенно дикунська рука підписалася на його проекті!..

Людина на сквері думає образами, сягаючи розумовими блисками в нетрі уяви.

І він малює собі на місці храму свій витвір, вільно дихаючи грудьми і відпочиваючи на своєму творінні.

Це буде дівчина зі снопом, тіло, повне крові і м'язів, здорові груди, що ось-ось мають колиснутися від дівоцького руху. Сніп жовтий, важкий — символ життя і врожаю на тлі зелені і сині. Дівчина — трохи легкодумна по своїй поганській глибині.

Котиться деревами шелест і зриває потроху жовту їхню одіж. Серце стугонить. Якась рука завела пружину і —закинула ключа в море. Ключа не знайдеш. Тому — користай-ся кожною осінню, серце!

Десь поливають асфальт. Він блищить в останнім світлі догораючого дня. Ніч іде...

5

Він задумливо жує кінчик газети. Він замислився, дослухуючи рештки згасання. Ловить окремі тони завмираючих вулиць. Саме — пора перелому дня на вечір, роботи — на галас вечірній, пустотливі верески і парфумний дух.

В такі хвилини стає тихо наче, і незвикле до тиші вухо дзвенить снагою, невідомою увагою і срібною чуйністю.

В такі часи наповнюємо свій розум жаром і піднесенням, золотоносною рудою, спостережень. А довгими вечорами і творчими ранками одмиваємо крупинки золота.

6

Сніп пшеничний, важкий і пахучий, пливе в повітрі. Він хвилюється, як марево, і це вже не сніп, а дівчина.

Вона подібна до витвору художника. Синій колір її очей відбивається на мокрім асфальті. Сонячна країна і степова безмежність випестили її на своїх грудях. За нею побігти холеться кожному, а мій друг, обігрітий синім поглядом, прийняв це за привітну усмішку наступаючого вечора. Він підвівся й пішов за нею поволі, не виймаючи рук із кишенів.

Друг переривае оповідання. Ходить по кімнаті, свистом розганяючи тіні. Він почав із лірики, з випробування фарб. Накидав фон до картини й

заразом же залишив у деяких місцях зайвої фарби. Він далі4 візьме ще її з тої осінньої самотності, з тої зелені, що він її наляпав без міри на сквер, і з того закинутого в море ключа, що заводить раз на вік людську пружину.

7

Акорд ще звучить і пливе по кімнаті, щоб улетіти в вікно. Мій друг затягується тютюном і мружить очі. Його мовчання підкреслює думки, як правильно поставлена пауза. Він уміє мовчати так, як і оповідати. Його мовчазна промова утворює романтику й заповнює нею шелест за відчиненим вікном. Оповідання починається непомітно і йде трохи нервово, перебігши за паузу кілька днів.

Двоє військових сидять на лавці в сквері. Мій друг сідає коло них, обмірюючи очима храм і пускаючи дим папіроси невеличкими" хмарами. Він сидить у повній задумі, весь час, правда, скошуючи очі вбік, де синій колір очей буде підходити до нього.

Далі почалась була розмова, обірвалась і знову потім почалась, нагадуючи хвилі коло берега.

Уже з цього часу мій друг має повний проект того, що він задумав.

Військові зовсім не сперечались щодо можливості проекту. Вони цілком примітивно мислили, сприймаючи химеру, як факт, і реальність, як далеку фантастику. їхній мозок не відокремлює ще утопії від реальності, як і всякий первісний мозок.

Вони посперечались лише за цілість шибок поблизу, як наслідок діла.

— Що ж,— сказав перший з військових — велетенська дитина з поцілунками чорної віспи,—узорвать не штука. Двадцять десяток це коштуватиме. Бо й кому вона тепер потрібна?

Проект був далекий від дійсності, межував із забороненими гранями розуму і тому сприймався, як накреслена чітко формула.

Художник пускав далі тютюнові хмари, Г хто знає, що проходило в його голові. Він ясно і чітко знає своє місце в системі подій. Ясно до болю, навіть коли галюцинації від утоми.

8

На тому й покінчили, що роботу буде зроблено чесно і зі знанням діла. Другий військовий, молодий, захлинувся враз суворістю. Його непокоїло, як сказав він, те, що коло хреста висить антена.

Дівчинка якась, граючись, влучила мого друга м'ячем і почервоніла сама, як м'яч. Жовта сонячна фарба сідала на листя дерев із тим, щоби не зникати й ранком.

Довго йшов час. Не один жовтий лист упав.

Він напружено чекав дівчину, ніби вона була йому годинником. Дівчина нарешті пройшла, ступаючи по своїй тіні, а мій друг підвівся йти за нею. І дзвін в його серці не вгавав.

Цей дзвін чомусь лунав у голові і ніби снувався з очей, як бабине літо.

На шляху попався художників друг-писака, що саме доїдав свою пообіднішню порцію винограду. Він нишпорив поглядом по верхів'ях дерев, по візерунковій лінії контурів хмар. Він жагуче шукав тем, не гребуючи нічим.

Писака пішов поруч художника, гризучи нігті. А художник малював словами красу дівчини з снопом, і слова його горіли. Він не відчував лише всієї банальності писаки.

— Ти не маєш права висаджувати в повітря храмів.

9

Зараз же на розі вулиці за сквером стояв шахрай і простягав руку. Це була дитина храму і найзапеклий ворог мого друга. Третій раз він ставав на шляху художникові, і третій раз.мусив художник змінювати свій маршрут, простуючи додому.

І на цей раз, почувши "подайте", що кінчалося добрим басом в бороді старця,— мій друг хутко повернув назад і пішов додому іншим шляхом, навіть не попрощавшись з писакою. Він ішов мовчки, злісно плював у відчинені ворота по дорозі і скинув пальто, понісши його далі в руках.

10

Завше став повертатися друг об одній годині додому. Він не зустрічав старця, бо вибрав собі інший шлях, звикнувши й полюбивши його.

Дівчина подарувала йому вже не одну усмішку, не одер* жавши від друга ні усмішки, ні привіту. Вона була годинником і не мала входу на іншу ролю. Проект церковного вибуху наближався до здійснення.

11

Сквер знову віддихувався, як кінь після милів дня. Листя поволі осипалося з вітів і сідало художникові на капелюх. І дим з папіроси вився і припадав до землі як підстрелений. Мій друг прочитав газету з фейлетоном писаки. Вона лежить коло нього на лавці, засипана листям. Мій друг думає, слідкуючи за фарбами хмар. Так і завжди буває, що банальні люди псують папір. І писака лише переказав своїм штампованим словом розмову з художником. Убогим юмором заквітчав він проект художника. Крізь рядки проглядала самовдоволена усмішка писаки. Ну, й хіба він не перл з своєї низької височини? А збаналена

думка — є вже банальність?.. Друг замислився, прощаючись із своїм витвором. Пропливла дівчина, і сніп, важкий сніп, як урожай, і зникло все в прозорім осіннім повітрі. Хвилини минали, як проходять і минають люди. Ще одна доба закінчилась, коли наблизилась дівчина з синім поглядом. Тепер нарешті надходив час слушний. Друг підвівся і пішов їй назустріч, почуваючи, що він не може мовчати, що він мусить щось значне розповісти. А підійшовши близько і взявши за плечі, з лагідністю сказав, не пам'ятаючи себе:

— Ви вже тепер не потрібні.

Дівчина почервоніла і говорила щось неважливе, беззмістовне. Вчувалась за цим усім туга. Туман розвіявся по сквері ще раз, і з ним пішло все — й синій погляд, такий гарячий зблизька.

12

Мій друг-повернувся додому. Не скидаючи капелюха, він видушив із тюбика синьої фарби і розтер її. Потім почав заповнювати нею полотно.

Тут прийшов я — його друг і почитатель.

— Заходь,— сказав він, розмазуючи фарбу.

І я вислухав його мовчки, слідкуючи за пензлем, яким він підкреслював думки. Стало темно.

— Думав я, йдучи додому. Вже мозок розсипався іскрами зід ударів крові. Думка сягала в загірню сторону, та заважало таке місто. Захотів я, щоб ізникло воно — брудне, з вулицями й електрикою, що краде відблиски фарб. Щоб величне місто-велетень повстало на руїнах. Мільйони вікон щоб обступили мене з боків. На хмарах пливли б електричні літери й меркло б під ними кіно "Золотого Воза".

У відчинене вікно кімнати долинуло одне слово — не то його сказав хтось, не то — проспівав жалібною нотою. Мій друг вийшов із кімнати, перервавши розмову. До кімнати входило низьке й тягуче:

— Поодайте!

13

Я виглянув у сутінь вулиці. Мені журно стало чогось. Я ке розумів мого друга раніш. Я розумію його тепер. Це я — той писака, і це я залишив дівчину годинником у чужім вікні. Вона ніколи не наблизиться до мого друга... 1

(З Берліна він привіз спокійні манери великого міста. Я завжди любитиму його замріяну мудрість і сивину на скронях).

Листопад обтрушував із дерев листя. Воно падало повз вікон, шелестіло й одсвічувало жовтим. Замовк раптово голос старця, і все дослухалось ніби до пострілу, А може, його й не було.

14

Мій друг зайшов до кімнати згодом, і ми сиділи довго мовчки. У відчинене вікно летіли комарі й метелики. Від їхньої присутності наче дзвеніло само повітря.

— Струмок думки від чужої руки мутнішає, і часто легше буває прострелити копійку, ніж цілувати дівчину.

1925

1 ...з акликаючи у невідоме кіно "Золотого Воза".— В уяві героя з таємничим кінотеатром асоціюється сузір'я Великої Ведмедиці (українська народна назва — Віз).